

Kiss Antal

A magyar igeragozás oktatásának kérdései
(finnszági tapasztalatok alapján)

1. A nyelvtanulás során az idegen nyelv jelenségeit igyekszünk anyanyelvünk megfelelő vagy többé-kevésbé hasonló jelenségeivel összekapcsolni. Így kapcsolunk össze például egy finn igei alapalakot (sanoa - mond) a magyar megfelelővel egy-egy finn ragozott igealakot a megfelelő magyarral (sanoin - mondtam), vagy így vethetjük össze formálisan az egész finn és magyar igeragozási rendszert, jól tudva, hogy egy igealak funkcionális megfelelője nem mindig a másik rendszer azonos pontján található. Például: Mondtam már, hogy ne gyere ide!
~ Sanoin jo, ettet tulisi tänne! A magyarban felszólító módú igealak van, a finnben tagadó ragozású feltételes módú (vö. Keresztes: Unkarin kieli. Helsinki, 1974. 156. l.). Ennek ellenére érdekes és hasznos az igeragozás tanításának kezdetén egy rövid áttekintést adni az egész rendszerről.

2. A két igeragozási rendszer vázlatát összehasonlítva (a teljes rendszereket lásd pl. Papp István, Finn nyelvkönyv. Tankönyvkiadó, Bp., 1957. 285-8, ill. MMNyR. I. 512-3) jól látható, hogy a magyar 36 igealakkal (intranszitiv igéknél), ill. tranzitiv igéknél 78 igealakkal szemben a finnben 124 igealak van, azaz - és ezt ki is kell emelni - a magyar igeragozási rendszer sokkal egyszerűbb.

Közös az, hogy van kijelentő mód jelen idő, feltételes mód jelen és múlt idő, s hogy van felszólító mód.

A magyarban nincs szenvedő ragozás, nincs tagadó ige-
ragozás, nincs lehetőségi mód. Ezek csak kisebb nehézséget
jelentenek a finnül tanuló magyar számára, s a finnek is
könnyen megtalálják azokat a szerkezeteket, amelyekkel a fen-
tiek helyettesíthetők. Nagyobb nehézség az, hogy a finnben
három múlt idő van, a magyarban pedig csak egy, de az ige
igekötős változataival a magyarban is kifejezhető a cselekvés
befejezettsége.

A finnben viszont nincs jövő idejű igealak, hiányzik
a felszólító mód egyes szám első személyű formája, és - ami
a legnagyobb nehézséget jelenti a finnek számára is - nincs
tárgyas ragozás.

Nem véletlen, hogy ez egy olyan "interferenciapont"
a magyar nyelv tanulásában (vö. A magyar nyelv oktatása kül-
földieknek. Bp., 1981. 16-7. Szerk. Giay Béla), amelyet pél-
dául magyarul tanuló olaszok is a legtöbben tartottak "nagy-
fokú nehézségű"-nek 15 nyelvi jellegzetesség közül (l. Bátho-
ry Ágnes, in: A Hungarológia Oktatása 1987/2. 46. l.). A szá-
mok ugyan nem mutatnak nagy eltérést, két finn igealakkal
szemben a magyarban szintén két (egyes szám első személyben
három) igealak áll, azonban ezek más alapon jöttek létre (ál-
lító - tagadó, ill. a tárgy határozottsága, személye):

näen	-	látok/látom/látlak
en näe	-	nem látok/látom/látlak
näet	-	látsz/látod
et näe	-	nem látsz/látod

Érdekes, hogyan lehet a másik nyelvre fordítani az e-
gyes igealakokat, szerkezeteket, a tárgy határozott vagy ha-
tározatlan volta helyett a tárgy teljes, ill. részleges vol-
tát figyelembe venni. (Az egyes szám első személyre vonatkoz-
tatva lásd Kiss, in: Folia hungarica 1. Helsinki, 1981. 23-46.
Castrenianumin toimitteita 21.).

3. A finnek számára megnehezítette az alanyi és a tárgy ragozás helyes használatának megtanulását az, hogy az eddigi tankönyvek általában elszakították a két ragozást egymástól, pedig ezek elválaszthatatlanul összetartoznak különösen a beszéd folyamatban egy adott tárgyas szerkezet létrehozása során.

Vizsgáljuk meg, hogyan magyarázták néhány újabb - finnek számára írt - tankönyvben a kétféle ragozást! (A tankönyvek részletesebb bemutatását lásd: Kiss, in: Magyar nyelv külföldieknek). Az V. Magyar Lektori Konferencia anyaga. Szerk. Giay Béla és Ruzsinyák Márta. MM és NEI kiadása Bp., 1981. 55-8). Azóta két újabb kiadvány is megjelent: 1) Keresztes László: Jó napot! 56 lapos kis kiadvány, hangszalag melléklettel, amely az 1984-ben a finn rádióban elhangzott, majd később megismételt nagysikerű nyelvtanfolyam anyagát tartalmazza. E rövid, népszerű nyelvtanfolyam főleg turisták számára készült, nyelvtani anyaga nagyon rövid, egy-egy nyelvtani jelenség (pl. igeragozás) részletezőbb bemutatására nem vállalkozhatott, ezért itt nem is foglalkozom vele; 2) Eva Gerevich-Kopteff - Márta Csepregi: Unkaria suomalaisille. Helsinki, 1989. 193 l. Ezt sajnos még nem ismerem.

Én főleg két tankönyvet használtam: Nyirkos István, Nykyunkarin oppikirja (A mai magyar nyelv tankönyve) SKS. Tietolipas 71. Forssa, 1972., 1979² (174 lap) és Márk Tamás: Tes-sék magyarul I. SKST 347. Pieksämäki, 1978. (233 lap), II. SKST 361. Pieksämäki, 1980 (232 lap + térkép).

3.1 Nyirkos már az első lecke nyelvtani anyagában szól a létige elmaradásáról (névszói állítmány), majd a 20. lapon a van, vannak használatáról, s az ige alapalakjáról, megállapítva ez utóbbiról, hogy "verbien perusmuotona on verbien subjektikonjugation indikatiivin preesensin yksikön 3. persoonona" (az igék alapalakja az igék alanyi ragozásának kijelentő mód jelen idő egyes szám 3. személye). A tanár talán már

itt is megemlítheti, hogy a magyarban kétféle ragozás van, de itt még nem célszerű részletezni.

A létige ragozását kijelentő mód jelen időben a harmadik lecke nyelvtani anyagában találjuk. A ragozáshoz a szerző nem fűz megjegyzést. (Talán jobb lett volna az itt egyébként sem látható val-, (vol-) "olla" töváltozatokat teljesen elhagyni.

Az igeragozást a negyedik leckében kezdi a tankönyv: "Unkarissa on kaksi verbintaivutusta: subjektiivinen ja objektiivinen. Jos objekti on epämääräinen, käytetään subjektiivista taivutusta, jogs taas objekti on määräinen, käytetään objektiivista taivutusta" (31). (A magyarban két igeragozás van: alanyi és tárgyas. Ha a tárgy határozatlan, alanyi ragozást használunk, ha pedig a tárgy határozott, tárgyas ragozást használunk). Ez volt az a pont, ahol a két ragozási rendszer vázlatát összehasonlítottuk, kitértünk arra, hogy alanyi ragozást akkor is használunk, ha nincs határozatlan tárgy, s hogy az intranzitív igéknek tulajdonképpen csak alanyi ragozása van. Itt tisztáztuk a határozatlan és a határozott tárgy főbb típusait is, kénytelen-kelletlen egyetemi szinten is betartva bizonyos fokozatosságot (vö. Hegyi Endre, Hogyan tanítsuk idegen nyelvként a magyart? Tankönyvk. Bp., 1971. 24-5; 35-6; és Uő. A magyar mint idegen nyelv a felsőoktatásban. Tankönyvk. Bp., 1971. 33-5.).

A beszélgetést, a tárgyas szerkezetek használatát megnehezítette az, hogy a tárgyas ragozás majd csak a könyv vége felé a 14. leckében kerül elő. (A tankönyv anyaga 22 leckére oszlik.)

3.2. Márk Tamás tankönyvének első része 30 leckéből áll. A két igeragozás itt is nagyon messzire kerül egymástól: az alanyi ragozást a 96. lapon említi (a 13. leckében), a tárgyas ragozást pedig a 205. lapon (a 29. leckében). Talán ez is oka annak, hogy a gyakorlatok többsége elég mechanikus

behelyettesítés, és nem élő szituációs feladat. A könyv a nyelvtani anyagot csupán eszköznek tekinti, és nem célnak (kielioppi on apuväline eikä päämäärä; vö. az előszót), s ezt csak helyeselhetjük, ám a szinte végsőkig leegyszerűsített nyelvtani magyarázatok már sokszor helytelenek - s ezt már semmiképpen nem fogadhatjuk el. Néhány példa az igeragozás köréből:

Az alanyi ragozásról ennyit ír: Epämääräistä (subjektiivista) taivutusta käytetään, kun lauseessa ei ole objektia (siis yleensä intransitiiviverbien tapauksessa)" (határozatlan (alanyi) ragozást akkor használunk, amikor a mondatban nincs tárgy (tehát általában intranszitiv igék esetében). Érdekes, hogy az általa példának vett három ige közül (kér, ül, vár) kettő nem is intranszitiv! Ezt a megfogalmazást természetesen nem fogadhatjuk el, s később írja is majd a 15. leckében, hogy "epämääräisessä taivutuksessa liittyä epämääräisen akkusatiiviojektin (joko egy-artikkelilla varustettuna tai ilman artikkelia oleva" (111. l.) az indeterminatív ragozáshoz tárgyesetben álló határozatlan tárgy kapcsolódik (vagy az egy névelővel ellátva vagy névelő nélkül).

Nem fogadhatunk el ilyen, az alaktani és a mondattani szempontokat keverő megfogalmazást sem: "Olla-verbi taipuu puutteellisesti kun se liittyä predikatiivina käytettyyn adjektiivin, lukusanaan tai pronominiin" (103) (A van ige hiányosan ragozódik, ha összetett állítmány névszói részeként álló melléknévhez, számnévhez vagy névmáshoz kapcsolódik). A példa: Zöld vagyok. Zöld vagy. Zöld. Zöldek vagyunk stb.

A tárgyas ragozást bemutató tömör szöveg azonban hibátlan: "määräistä (objektiivista) taivutusta käytetään, kun lauseessa on objektin (siis transitiiviverbien yhteydessä) - jos tämä objektin on määräinen" (205) (Határozott (tárgyas) ragozást akkor használunk, ha a mondatban van tárgy (tehát tranzitiv igék esetében) - és ez a tárgy határozott). A ha-

majd fokozatosan a többbit, de párhuzamosan az alanyi ragozású és tárgyias ragozású formákat. Ezután jöhetnének az igeragozás többi formái (kijelentő mód múlt idő, jövő idő és a többi módok). Ebben a dologban azonban csak a határozatlan és a határozott tárgyias szerkezetek közötti különbség érzékeltetéséig és bizonyos mértékű begyakoroltatásáig jutottam el, a módszert nem dolgoztam ki részletesen.

Közlőw Julianna

A nyelvtan szerepe és súlya a szövegszerkesztésben és a gyakorlatokban

Tapasztalatból tudjuk, hogy a nyelvtanulónak egy idegen nyelv elsajátítása folyamatában számtalan objektív és szubjektív nehézséggel kell megküzdenie. Az is közismert, hogy a felnőtt tanulónál ezek a nehézségek fokozottabban lépnek fel. Különösen vonatkozik ez a nyelvtanulás kezdeti fá-